

»Først som en tragedie – så som en komedie«

Idrættens transformering, Dybbøl Banke og en sandkasse i Potsdam.

Et essay

Af Jørn Hansen

I det forgangne år udkæmpedes påny en kamp om Dybbøl Banke. Kampen var ublodig og var først og fremmest en strid om, hvorledes historie bør formidles, og hvorledes forskellige formidlingsformer indvirker på såvel forståelsen af vores historie som vores samtid.

I det følgende vil en forunderlig forbindelseslinie mellem den seneste kamp om Dybbøl Banke og såkaldte historiske levn i Berlin og Potsdam blive påvist. Især en kopi af Dybbøl Skanse i en sandkasse ved Neues Palais i Potsdam underbygger det gamle udsagn: »Historien gentager sig; først som en tragedie, så som en komedie.«¹

Dybbøl

I det sydlige Jylland ikke langt fra Sønderborg ligger landsbyen Dybbøl, som har givet navn til Dybbøl Banke, Dybbøl Mølle og Dybbøl Skanser – lokaliteter der er forbundet med de tysk-danske grænsestridigheder om hertugdømmerne Slesvig-Holsten, og hvor især Dybbøl Skanser er blevet tillagt stor symbolværdi i såvel dansk som tysk national historieskrivning.

I 1995, i forbindelse med festligholdelsen af 75-året for »genforeningen« eller »sammenlægningen« af dele af Slesvig

(Sønderjylland) med Danmark, gav DGI-Sønderjylland under mottoet »At leve mod, ved siden af, med og for hinanden« en gymnastikopvisning, som såvel dronningen som statsministeren sammen med mere end 10.000 fremmødte overværede.²

Mottoet, der lå til grund for gymnastikopvisningens koreografi, stammede fra Karl-Otto Meyer, den mangeårige ukronelede leder af det danske mindretal syd for grænsen. Budskabet var glæde over, at de tidligere modsætninger mellem danske og tyske i grænselandet efterhånden var blevet afløst af et fælles »vi« i et grænseløst samfund. Smukt har opvisningen givetvis taget sig ud i de historiske rammer på Dybbøl Banke, og hvem er ikke tilhænger af grænseløse fællesskaber.

Dybbøls historiske betydning skyldes først og fremmest de to krige mellem Danmark og Preussen i det 19. århundrede. Første krig var den såkaldte tre-årskrig 1848-51, hvor Slesvig-Holstenere rejste sig i en befrielseskrig mod det danske, enevældige styre. I denne krig lykkedes det for danske styrker at forsvare en midlertidig befæstning ved Dybbøl. Efter tre-årskrigen blev det klart, at en egentlig befæstning af Dybbøl var vigtig for at kunne modstå eventuelle senere angreb fra tysk side, og



Glimt fra DGI-Sønderjyllands gymnastikopvisning med mottoet »At leve mod, ved siden af, med og for hinanden«. (Foto: Karin Riggelsen/Nordschleswiger, her fra »Sønderjydske Årbøger«, 1995).

fra 1861-63 begyndte man at anlægge de såkaldte Dybbøl Skanser.

I den anden tysk-danske krig i 1864 var den preussisk-østrigske overmagt imidlertid knusende, og det lykkedes for de tyske styrker at indtage Dybbøl Skanser efter relativt svære kampe – kampe der især var svære, fordi preusserne overvurderede danskernes modstandskraft. Selve stormen på Dybbøl Skanse kostede på en dag 1.700 danske døde og sårede og 1.200 tyske døde og sårede.³

Efter 1864 fik Dybbøl som nævnt stor symbolværdi i såvel det kommende Tyske Rige som i Danmark, der var blevet reduceret med $\frac{1}{3}$ af sit areal og $\frac{2}{5}$ af sin befolkning. Stormen på Dybbøl Skanse indgår som en vigtig bestanddel i det store monument for den tyske enhed – Siegestsäule i Berlin.⁴ I Danmark blev det især forsvaret

af Dybbøl i tre-årskrigen samt det heroiske, men forgæves forsvar af Dybbøl Skanse i 1864, der fik betydning. Naturligt var det derfor, at den store »genforeningsfest« efter afstemningen i 1920 blev holdt på Dybbøl Banke. En afstemning, der delte Slesvig i et Nord- og Syd- og førte til, at Dybbøl igen blev en dansk besiddelse.

I løbet af 1920'erne blev det almindeligt og »naturligt«, at der afholdtes gymnastikstævner i såkaldt folkeligt regi, dvs. DDSG, ved Dybbøl. Stor opmærksomhed fik især stævnet i 1929, hvor Niels Bukh stod for gymnastikarrangementet og samtidig rettede et radikalt angreb på skyttebevægelsens holdningsløse konkurrencementalitet.

Et kvalitativt skred i brugen af Dybbøls symbolske betydning skete i løbet af 1930'erne, efter at nazisterne var kommet til magten i Tyskland. Som et direkte svar

på det tyske mindretals nazistiske oprustning og grænsevisionskrav, dannede ungdomsorganisationerne i Sønderjylland »De unges Grænseværn« og manifesterede deres nationale, antityske samling i form af et gymnastikstævne i Tønder samt et kæmpe nordisk-dansk ungdoms- og idrætsstævne ved Dybbøl i juni 1933 med deltagelse af 40-50.000 unge. På den måde kom der fornyet livskraft til Dybbøls symbolværdi. En magtfuld reaktion på det tyske mindretals manifestationer ved Knivsbjerg.⁵

Efter Anden Verdenskrig blev et preussisk mindesmærke ved Dybbøl Banke sprængt i luften på samme måde som det skete med Bismarcktårnet på Knivsbjerg.⁶ Bortsprængningen af de tyske symboler var et udtryk for det tyske mindretals entydige nederlag, medens den danske befolkning manifesterede såvel befrielsen som 25-årsdagen for genforeningen med en stor folkefest ved Dybbøl den 11. juni 1945.

Efter de dansk-tyske aftaler i 1955 nedtonedes de dansk-tyske modsætninger i grænselandet gradvist for som tidligere nævnt at fremstå som ideel harmoni i forbindelse med 75-årsdagen for genforeningen, hvor også en repræsentant for det tyske mindretal holdt en af festtalerne.⁷ Dybbøls symbolværdi syntes efterhånden at være af ren historisk karakter.

Slaget om Dybbøl Banke 1999

Med udgangspunkt i jubilæumsfesten fra 1995 kunne man forledes til at tro, at nationale modsætninger i Danmark ville være et fortidigt fænomen. Dette er som bekendt langt fra tilfældet. Kombinationen af den såkaldte, utæmmede globalisering, problemerne vedrørende indvandrer- og flygtningepolitikken i Danmark samt EU's forsøg på at etablere en mere fast, politisk overbygning har givet næring til en mere re-

staurativ dansk nationalisme. Især Dansk Folkeparti har nydt gavn af denne næring til at vokse sig stor.

Partiet har været dygtigt til at gøre brug af ritualer, symboler og nationale myter, og det var således ikke tilfældigt, at Dansk Folkeparti valgte Dybbøl Banke som stedet for afholdelsen af partiets grundlovsfest i 1999 – 150 år efter tilblivelsen af Danmarks Riges Grundlov. Tilladelsen hertil fik partiet fra Gråsten Statskommune, og busser fra hele landet førte til folkefest ved Dybbøl. Der var taler ved partiets spidser og optræden ved Randers Pige-garde og Sønderborg Amts Folkedansere, hvor nogle dog på forhånd havde meldt afbud, da de ikke ville danse for Pia Kjærsgaard.

I sin tale slog Pia Kjærsgaard fast, at Dansk Folkeparti »... frem for nogen er Grundlovens forsvarer« mod »... de mennesker, der ønsker Danmark nedlagt som nationalstat, og som ønsker det grænsløse, multi-etniske, multi-religiøse samfund indført«. Pastor Søren Krarup fremkom med udsagnet: »I Danmark er alle ikke lige, for det er danskernes land«. I sin tale referede Krarup også til 1864, som lærte danskerne at stå sammen, medens den sidste taler, Mogens Camre, blandt andet slog fast, at »dette land er vort, og det skal det blive ved med at være i det næste årtusind.«⁸

Omkring 500 tilrejsende deltog i grundlovsfesten ved Dybbøl, og uden at de på nogen måde mærkede noget til en sammenkaldt moddemonstration, med taler af blandt andet Naser Khader og Søren Søndergaard, der foregik i Mølleparken i Sønderborg med ganske få deltagere. De mere rabiate modstandere, der havde meldt deres ankomst, blandet andet gruppen »Rebel«, holdt politiet på behørig afstand fra Pia Kjærsgaards folkemøde.⁹

Man undgik et mere direkte slag om Dybbøl Banke, men på det symbolske plan løb Dansk Folkeparti med laurbærene. Dybbøl Bankes symbolværdi kunne stadig bruges i nationalistisk betydning i 1999, og nationalchauvinismen har vist sig mere sejlivet end de fleste kosmopolitiske intellektuelle har forestillet sig.

Slaget om Dybbøl Banke år 2000

Slaget om Dybbøl Banke stod i den sønderjydske presse, radio og TV og handlede om planen for udvidelsen af Historiecenter Dybbøl Banke, der var blevet indviet i 1992. Centeret var aldrig blevet den indbringende forretning, som man havde regnet med ved indvielsen, derfor ville personerne bag centeret nu i overensstemmelse med tidsånden ekspandere sig ud af krisen; flere betalende skulle besøge historiecenteret. Den voldsomme strid om udvidelsesplanerne er på en grundig og sober måde dækket af historikeren Réne Rasmussen i *Fortid og Nutid* nr. 3, sept. 2000 under titlen »Slaget om Dybbøl Banke. En øjenvindenskildring af kampen om Historiecenter Dybbøl Bankes udvidelsesplaner«.

De stridende parter i »slaget« var på den ene side lederen af Historiecenter Dybbøl Banke, etnologen Hans Ole Hansen, og dette centers bestyrelsesformand, daværende amtsborgmester for Sønderjylland, Kresten Phillipsen, og på den anden side først og fremmest fire ansatte på Sønderborg Museum, nemlig Thorkild Kjærgaard, Inge Adriansen, Hans Helmer og Axel Johnsen. Kort fortalt handlede striden om de elementer i historiecentrets udvidelsesplaner, de fire fra Sønderborg Museum karakteriserede som udtryk for en »tivolisering« af historiecenteret. I planerne indgik for ek-

sempel opførelsen af en kopi af en dansk skanse i fuld størrelse, som den så ud – eller som den skulle have set ud (de oprindelige skanser blev aldrig helt færdige). Efter planerne skulle skansen vedligeholdes af personer i historiske uniformer og med historiske redskaber. Der skulle være eksercits og tre til fire opstillede kanoner skulle kunne affyres med løs krudt.

Der var ligeledes planer om et særligt »Børnenes Dybbøl«, hvor børn og unge kunne afprøve datidens teknik og dampmaskiner, telegrafer og lave mad. I en særligt opført skydetunnel skulle børnene endvidere kunne prøve at skyde med et dansk forladegevær. Hensigten var, at dette skulle bibringe børnene respekt for ildvåben.¹⁰

Ovenstående er selvfølgelig blot et koncentrat af de fremlagte planer, ligesom der også var planer for andre funktioner i forbindelse med en udbygning af historiecentret. Men især kopien af skansen og »Børnenes Dybbøl« spiller en afgørende rolle i denne kontekst.

I kritikken af de ovenfor anførte planer tager de fire ansatte ved Sønderborg Museum udgangspunkt i, at historiecentret i »... modsætning til andre institutioner indenfor underholdningsbranchen – Tivoli, Legoland og Bon Bonland – betragter sig selv som en forskningsinstitution.« Hvad angår anlæggelsen af en skanseskopi ville dette såvel ændre det eksisterende kulturlandskab som formidlingen af dette. Historieformidlingen burde tage udgangspunkt i det overleverede og ikke i det, der ikke findes. De nedbrudte og overbyggede danske skanser på Dybbøl fortæller jo netop, at landet dengang blev erobret.

Hvad angår »Børnenes Dybbøl«, med den dertil knyttede skydebane, var der for de fire museumsfolk fra Sønderborg ingen tvivl om, at skolebørn ville finde det mor-

somt at lege med våben. Til gengæld fandt de det fuldstændigt usandsynligt, at våben-erksercits ville give børn stof til eftertanke. Derudover ville børnene givetvis altid forestille sig en angribende, preussisk soldat for enden af geværet. En skydebane ville fastholde billedet af tyskerne som danskernes evige fjende.¹¹

I løbet af 2000 blev der indgået våben-hvile mellem de stridende parter. Som en uvildig bedømmer af »slaget« indkaldte man generalkonsul Henrik Becker-Christensen fra Flensborg. På baggrund af konsulens indstilling er udvidelsesplanerne foreløbigt stillet i bero, og det synes i første omgang sikret, at Dybbøl Banke ikke bliver en historisk markedsplads.¹²

Forfatteren til nærværende essay er selv født og opvokset i grænselandet. Som elev i folkeskolen i Tønder i 50'erne og 60'erne var deltagelse i skoleudflugter til de historiske steder som Skamlingsbanken og Dybbøl en selvfølge. Især de historiske og naturskønne steder ved Dybbøl, Skanserne, Møllen og Dybbøl Banke fik jeg et indgående kendskab til, eftersom min farbroder havde sommerhus ved Vemmingbund Bugt for foden af Dybbøl Banke. Ved opholdene der blev legepladsen ruinerne af skanserne og det kuperede terræn, en frydelfuld forandring for en, der i dagligdagen færdedes i det flade marsklandskab. Tiden og såvel stedet var præget af ro, og længe kunne man færdes i landskaberne uden at møde gæster, der skulle bese de historiske slagmarker. Turisterne nåede som regel ikke længere end til Møllen og selve Dybbøl Banke.

Siden Historiecentrets indvielse har jeg besøgt stedet et par gange. Første gang ikke så længe efter indvielsen. Introduktionen på videostorskærmen til krigen i 1864 var god og sober og fungerede fint som forspil til en vandretur i landskabet. Man

havde helt oplagt bedre forudsætninger for at danne sig et indtryk af landskabets strategiske betydning ved krigen i 1864. I tilknytning til centrets hovedbygning var opført kopier af to soldaterbaracker, hvor unge mennekser i datidens uniformer viste forlade-geværer og anden udrustning fra dengang. De unge mennesker fortalte løseligt om brugen af udstyret uden at dramatisere sønderligt.

Mellem Centerbygningen og soldaterbarackerne var for mindre børn indrettet en stor sandkasse med model-legetøj inspireret af Dybbøllhistorien og omgivelserne. Som det fremtrådte ved mit første besøg, så det roligt og afslappet ud med børnene i »sandkassen«. Historien løb nærmest ud i sandet, det var ganske harmløst. Det var hverken til at blive forurologet over eller til at more sig over.

Men det sete afhænger som bekendt af de øjne, man ser med. Da jeg aflagde mit andet besøg på historiecenteret i år 2000 var synsvinklen en lidt anden.

Berlin-Potsdam

Umiddelbart efter Berlin-murens fald i 1989 bevilligede det offentlige i Tyskland et større beløb til flere forskningsprojekter samlet under temaet »Der Deutsche Sport in der Wende«. Leder af projektet blev professor Hans Jochen Teichler ved Institut für Sportwissenschaft, Universität Potsdam. Det primære sigte med forskningsprojektet var at undersøge idrættens udvikling i de to nydannede, tyske stater efter 2. Verdenskrig. Reelt blev det udviklingen af idrætten i DDR, der kom i fokus i forskningsprojektet. Især den bevidste brug af doping indenfor eliteidrætten i DDR har haft offentlighedens interesse i såvel ind- som udland.

I foråret 2000 besøgte jeg Hans-Jochen Teichler på instituttet i Potsdam. I forbin-



Sandkassen i Historiecenteret med kopierene af de gamle kanoner i legetøjsstørrelse. (Foto: Jørn Hansen, 2000)

delse med mit arbejde med »Ildræt i grænselandet« var jeg blevet inviteret til at deltage i de tyske idræthistorikeres seminar i Göttingen om »Transformation des deutschen Sports seit 1939«. ¹³

Mødet med Hans Jochen Teichler var et led i planlægningen heraf.

Institut für Sportwissenschaft hænger sammen med den del af Universität Potsdam, der er beliggende ved Neues Palais i Park Sanssouci. Potsdam er i dag hovedstaden i delstaten Brandenburg, selvom byen næsten hænger sammen med Berlin. Ved en folkeafstemning for et par år siden sagde indbyggerne i Brandenburg nej til at blive lagt sammen med Berlin.

Selve Park Sanssouci var i sin tid oprindeligt en terrassehave anlagt af Frederik den Store (1740-1786) med henblik på at

dyrke vin, blomster og figer på et bjerg udenfor Potsdam. Men den smukke udsigt fik kongen til at bygge et lystslot, slottet Sanssouci, på toppen af bjerget, og med tiden blev flere bygninger opført rundt om i parken. Neues Palais var den sidste af de opførte slotte i parken. Det blev opført i perioden 1763 til 1769 ligeledes under Frederik den Store og blev samtidig det største og mest imponerende af bygningsværkerne i parken, da kongen dermed ville demonstrere, at krigene mod Schlesien ikke havde ruineret kongedømmet i Brandenburg-Preussen.

Min tilgang til det såkaldte »transformationsprojektet« var som omtalt mit arbejde med de ændringer, der var sket med idrætten i grænselandet mellem Danmark og Tyskland siden midten af det 19. århundre-

de. I forbindelse med at jeg fortalte Teichler om de tyske turners deltagelse i Slesvig-Holstenernes frihedskamp/oprør mod Danmark, kom vi også at ind på krigen 1864; og såvel danskernes som tyskernes symbolske dyrkelse af stormen på Dybbøl Skanse i 1864; blandt andet hvorledes sejren over danskerne ved Dybbøl lå til grund for opførelsen af »Die Berliner Siegessäule« ved Tiergarten. Det var i den sammenhæng, at Hans Joachim Teichler pludselig kom i tanke om, at der lå en kopi af Dybbøl Skanse i slotsparken ikke langt fra Neues Palais.

Det var kong Wilhelm, som fra 1871 blev Tysklands første kejser Wilhelm I, der havde opført en kopi i børnestørrelse af Dybbøl Skanse i en sandkasse ikke langt fra Neues Palais til sin søn Wilhelm, senere kejser Wilhelm II, så han kunne lege »stormen på Dybbøl Skanse«. Faderen stod i spidsen for Preussen ved krigen mod Danmark i 1864 og syntes åbenbart, at sønnen skulle bibringes gode militære evner i forbindelse med familiens ophold på sommerresidensen i Park Sanssouci. En rask lille gå-tur bragte os til kopien, som i dag – som det fremgår af billedet – ligger som en ruïn i parken.

Vi kan selvfølgelig ikke vide, hvor stor indflydelse det at lege »stormen på Dybbøl« i en sandkasse har haft på den senere Wilhelm II. Men vi ved i dag, at kejser Wilhelm II var præget af såvel national indbildskhed som frygten for at blive indkredset af sine fjender. Vi ved også, at han havde problemer med sin kraftesløse venstre arm, han uden held som barn fik behandlet med elektriske stød. Alligevel blev prinsen opdraget som om handicappet ikke eksisterede, han lærte at ride og at føre sig frem i pompøs stil. Når han poserede på billeder og fotos var den kraftesløse arm altid gestaltet, så handicappet ikke blev synligt.¹⁴



Professor Hans Joachim Teichler på resterne af legetøjskopien af Düppeler Schanzen i Park Sanssouci, Potsdam. (Foto: Jørn Hansen, 2000).

Vi ved også, at Preussen ærbødigt hyltede militærets rolle. På det mere komiske plan kender vi det fra historien om »Der Hauptmann von Köpenick«, hvor en arbejdsløs håndværker indirekte gjorde grin med autoriteterne. Mindst lige så sigende er det imidlertid, at Preussen i 1910 organiserede 1,5 millioner personer i 16.500 krigsforeninger.¹⁵

Militarismen var sprængfarlig og blev det især fra 1912, da Wilhelm II for alvor begyndte at føle sig truet af de andre europæiske stormagter. Den efterfølgende tragedie er velkendt.

Dybbøl i en senmoderne kontekst

Efter min tur til Potsdam besøgte jeg i foråret 2000 påny Historiecentret Dybbøl Banke. Udgangspunktet for mit besøg var i en historisk kontekst at vurdere Dybbøls symbolværdi i relation til Knivsbjergs symbolværdi for det tyske mindretal. Med i bagagen havde jeg indtrykkene fra Potsdam. Det første, jeg bemærkede, var, hvorledes indgangen havde fået flere glasmontrer, hvor man kunne købe souvenirs, næsten på linie med de genstande man i sin tid kunne købe i kioskerne ved vores skoleudflugter. Keramik-figurer i form af små dyr med stedets navn indgraveret var dog afløst af drikkekrus. Jeg bemærkede også en folder henvendt til unge mennesker, (ældre skoleelever, spejdere eller lignende), der kunne komme på en oplevelsestur, hvor de med overnatning i det fri kunne le-

ve som soldaterne i 1864. Mest latterligt kom dog sandkassekopien, som gengivet på billedet, med miniaturrekanonerne til at tage sig ud. Af besøgende var der få, og langt de fleste var over 60 år gamle. Heldigvis havde man i den store sal fastholdt den seriøse orientering om krigen i 1864 som en god introduktion til turene i landskabet bagefter.

Vel er historieformidling ikke nemt i en senmoderne tid, men der er vel ingen grund til ufrivilligt at ride med på den postmoderne bølge, hvor intet hænger sammen, og alt er ligegyldigt. Slige tanker kan nemt melde sig efter et besøg i år 2000 på Dybbøl Banke. Historien er her blevet til en komedie og kunne derfor også være et fedt, hvis det ikke lige var for Pia Kjærsgaard. Der er altid nogle, der vil tage historien alvorligt, også selvom det bliver i en helt anden kontekst. Historie er også kulturkamp.

Noter

1. Udsagnet stammer oprindeligt fra Karl Marx, der i *Louis Bonapartes Attende Brumaire* som blandt andet omhandler Napoleon den III's vej til magten, siger følgende: »Hegel bemærker et eller andet sted, at alle store verdenshistoriske begivenheder og personer så at sige forekommer to gange. Han har glemt at tilføje: den ene gang som en tragedie, den anden gang som en farce«, jf. Marx/Engels: *Udvalgte Skrifter*, Bind 1, København 1973, s. 240.
2. Se hertil *Sønderjyske Årbøger* 1995, s. 40 og 59-60.
3. Inge Adriansen: »Dybbøl: et dansk og tysk nationalt symbol«. I *Sønderjyske Årbøger* 1992, s. 256.
4. Jf. Reinhard Alings: *Die Berliner Siegessäule*, Berlin 1990.
5. Jf. Jørn Hansen: »Knivsbjerg. Den tysksindede befolknings Fest- og Turnplads i Sønderjylland ca. 1920-1945«, i: *Idræthistorisk Årbog* 1999.
6. Inge Adriansen op.cit.
7. *Sønderjyske Årbøger* 1995.
8. Niels Rohleder: »En værdig folkefest i et glad parti«, *Information* 7. juni 1999.
9. Ibid.
10. René Rasmussen: »Slaget om Dybbøl Banke. En øjenvidneskildring af kampen om Historiecenter Dybbøl Bankes udvidelsesplaner«, i: *Fortid og Nutid*, september 2000, s. 171-198.
11. Ibid. s. 183.
12. Ibid. s. 194.
13. Jf. *Sozial- und Zeitgeschichte des Sport*, 14. Jahrgang, Heft 1/2000, s. 97-100.
14. Hans Carl Finsen m. fl.: *Tyskland – en kulturhistorie*, København 1992, s. 121-128, samt *Preussen. Versuch einer Bilanz. Ausstellungsführer*. Herausgegeben von Gottfried Korff. Text von Winfried Ranke. Band 1, Berlin 1981, s. 530-533.
15. Ibid. s. 533.